

Lány tollal: sorvezető Slachta Etelka naplóihoz^{*}

„Ő bizonyítja [...] mit még neki mondék, senkivel sem közlé. A kis liba, tán azt hiszi, nekem is oly kevés eszem van, mint neki; bizony! Viszonzám, hogy az ellenkezőről bizonyos vagyok, hogy bármily csekélységet közlék vele, ő mind kicsacsogá s nékem ezáltal, ha nem rosszakaratból is, de szelességből, gondolatlanságból sok kellemetlenséget okozott. Ez őt keseríté, de én örvendtem, hogy alkalmam vala neki tudtára adhatni, hogy mégsem vagyok oly liba, minőnek tart, s hogy jól tudom, hogy ő Buirette-nek mondá, miképp dicsérgetem őt, s hogy ezen fiú az egész városban meséli, hogy szerelmes vagyok belé. Ez Lórinak csekélység, mivel ő maga minden hat hétben másba szerelmes. De nékem nem egyenlő, én ezt egy csorbának tartanám jó híremben, ha képes volnék Buirette-be szeretni. Én oly igen gyöngéd érzésű vagyok, minőről persze a soproniaknak s Lórinak à la tète fogalmuk sincsen.”

A fenti gondolatmenet, amint azt a régies hangzás sejtetni engedí, nem valamiféle, mostanság oly divatos dél-amerikai szappanopera egyik női szereplőjének szívből jövő monológja; pedig tartalmát tekintve az is lehetne. Ám nem az, hanem Slachta Etelka Sopronban élő hajadon napló-bejegyzése 1839. szeptember 29-éről. A naplóíró által változatos érzelmi étellel vádolt Lóri pedig nem más, mint Buday Laura bárókisasszony, ama bizonyos Buirette pedig a Sopronban állomásozó III. ulánusezred tisztje, Buirette (Piret) Adolf (Jenő) báró.

Nem Valentinák, Manuelák és Juaniták, Carlosok, Josék és Rodrigok tehát a történet szereplői, hanem a reformkor végéhez közeledő Magyarország egyik szabad királyi városának, Sopronnak lakosai: polgárok, vármegyei nemesek, arisztokraták, katonatisztek. Ezt a világot, ennek a mindennapjait, a hivatalos keretek között (és mögött) megbúvó, számos korlát szabdalta hétköznapi élet apró-cseprő eseményeit és titkait, s nem utolsósorban egy fiatal lány gondolatait, érzéseit tárja elénk már-már meglepő őszinteséggel ez a napló. Ismerkedjünk meg közelebbről írójával!

* * *

^{*} Jelen tanulmány a 2004-ben megjelent első kiadásának átdolgozott, aktualizált változata — K. Cs.

Tévedés lenne azt állítani, hogy a 15 kötetben fennmaradt naplófolyam teljesen ismeretlen volt a korábbi évek történeti kutatásai számára. Már 1943-ban egy roppant érdekes közlés látott napvilágot a Soproni Szemle hasábjain: Csatkai Endre a napló soproni vonatkozású részeit¹ tette közzé az érdeklődők számára. Nyilván nem véletlen, hogy a nagytudású művészettörténész érdemesnek találta azt a nagyközönség elé tárni.

A naplóíró, (felső)zadjeli Slachta Etelka Slachta Ferenc és báró Hauer Teréz gyermekeként született Temesváron.² A jogot végzett apa, Slachta Ferenc (1777–1837) a Felvidékről került az ország déli részére: ő maga még a Liptó vármegyében található Zadjelen látta meg a napvilágot, innen az előnév. Születési helye megerősíteni látszik a név keltette gyanút, vagyis, hogy a család lengyel eredetű és az egymást követő generációk csak idővel sodródtak mind délebbre. E folyamat több lépésben zajlott: 1689-ben Slachta Ferenc fia, Márton; 1746-ban Slachta János fia, Ádám gyöngyösi, 1765-ben Slachta György fia, Sándor egri lakos.³ Slachta Ferenc, akinek írói vénáját jelzi, hogy több államtudományi műve is megjelent, állami szolgálatba lépett és Temesváron, a kamarai törvényszék hivatalnokaként tette a dolgát. Ekkor és itt született leánya, e napló szerzője és „főhőse”, aki lényegében véve egyetlen gyerekként nőtt fel, mert fiútestvére alig néhány évesen elhunyt. Az apát 1829-ben Zomborba helyezték át kamarai adminisztrátornak. Innen aztán — eredményes tevékenysége újabb elismeréseként — Budára került 1836–1837 folyamán, immáron a királyi kamara tanácsosaként. Ekkor azonban, egész kevéssel új posztjának elfoglalását követően, a pályája csúcsán járó Slachta Ferenc váratlanul ágynak esett, majd többhónapnyi keserves szenvedést követően 1837. május 31-én elhunyt.

Az 1821. január 1-jén született Etelka ekkor alig 16 éves volt. Egy apa elvesztése mindig fájdalmas csapás, de az érzékeny lány ráadásul rajongásig szerette, valósággal bálványozta apját, akinek szinte minden szavát, tettét áhítattal bámulta, példaképének tekintette őt. Érdemes idézni

¹ Zadjeli Slachta Etelka soproni naplója 1838–1842. S. a. r. és jegyz.: CSATKAI ENDRE. *Soproni Szemle*, 1943. 4. sz. 1–155.

² Slachta Etelka életrajzi adatainak többségét a fenti közlésből, főleg annak bevezetőjéből (3–12.) merítettem, ezért erre a továbbiakban — az onnan vett pontos idézetektől eltekintve — nem hivatkozom. — K. Cs.

³ OROSZ ERNŐ: *Heves és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai*. Eger, 1906. 216.

naplóját, több mint két évvel édesapja elvesztése után: „S te, atyám, kit én szinte imádva szeretek, kit én csak most, elvesztésed után megérelt elmémekkel foghatok egészen a maga remekségében fel, hogy annál fájdalmasabban érezzem veszteségedet, te, ki nekem mindenről oly igaz, oly tiszta fogalmakat adtál, te érezni tanítál...”

Meglehet, a megszépítő messzeség is növelte a halott apa iránti rajongást Etelkában. Tény azonban, hogy nevelése az édesanyára, Hauer Teréz bárónőre maradt (1781–1841). A bécsi születésű, előkelő származású anya és leánya kapcsolata viszont meglehetősen távol állt attól, hogy azt harmonikusnak lehessen nevezni. Támasszuk ezt alá egy újabb idézettel, melyben mind az apa, mind az anya alakja jelen van: „Te oly nemes, oly jó, oly felfoghatlan remek valál. S téged kelle elvesztenem, hogy egy érzés nélküli anya mellett tespedjek, egy hideg, kegyetlen dermesztő hidegségű, pusztá egyedüliségnek néztek elejébe.”

* * *

Be kell vallani, Etelka hajlamos volt az önsajnálatra, a tépelődésre, a me-rengésre, még a romantika korában is már-már túlzottan negédes ömlen-gésre. Gyakorta él naplójában azzal az egyszerű fordulattal, hogy őt senki nem „foghatja fel”: „Engem nem oly hamar értenek meg, nem ismernek oly hamar ki, nem fognak fel.” Unokatestvére, egyben gyermekkori barát-nője, Baumgarten Mária bárónő pl. azért nem, mert titkon szerelmi vi-szonyt folytat Skolimowszky Tádé lengyel származású ulánustiszttel. Márpedig Etelkával ez nem fordulhat elő: „Marim jó, angyalszelídségű, de ő már annyira alásüllyedt a szerelem prózai világába, hogy az én tiszta, szent leányias érzetemet, ezen nemes, szenvedély nélküli vonzódást nem foghatja fel.”

Sajátos hozzáállása mutatkozik meg abban is, ahogy a neki igen-csak tetsző és iránta komolyan érdeklődő Vojna (Voyna) Félix grófnak egy Übersetzer nevű színésznőhöz fűződő állítólagos kapcsolatához vi-szonyul. Meglepően megengedő pl. az alábbi álláspont: „Ő Übersetzer színésznőt testileg, engem lelkileg szeretett.” Amikor azonban híre jó an-nak, hogy az időközben Sopronból Bécsbe továbbálló Vojna állítólag is-mét összeszúrta a levelet Übersetzerrel, Etelkának már nem csupán női hiú-sága sérül, hanem a polgári önérzet is lábra kap benne: „Bizonyos szí-nésznő beteg, holmijait eladá, s Vojna most nála van Bécsújhelyen s innen

folytatandja útját Milánóba, s nem jön ide. Tehát egy színész nő élébe téve!”

Hiba lenne azonban azt állítani, hogy ezzel kellőképp jellemeztük Etelka meglehetősen összetett személyiségét. Hiszen ugyanilyen gyakori fordulat naplójában az alábbi is: „Felségesen mulattam!” Etelka ugyanis magány alatt a lelki társak hiányát érti, egyébként azonban éli a polgárság mindennapi életét: sétákkal, rokoni és baráti látogatásokkal, színházban töltött estékkel és bálokkal. Korlátokkal teljes világ azonban a soproni mikrotársadalom világa, s ezzel Etelka is nap mint nap szembesül. Milyen korlátok ezek?

Szellemi korlátok. A külfönféle képességekkel megáldott (avagy megvert) emberek közé gátat emelő intelligenciabeli, neveltetés- és műveltségbeli különbségek. Íme az egyik udvarló jellemzése: „Beljegye nem szilárd alapokon nyugszik, s hogy ő, noha őt műveltsége, tónusa, udvariassága, szépsége, finomsága itteni tisztjeink koronájává teszik, ő mégis a valódi, belső embert tekintve, közönséges ember, s ebben a pontban egészen hasonló társaihoz.”

Erkölcsei korlátok. A napló utalásai sejtetik, hogy a „szereplők” közül számosan folytatnak nem éppen legális, hol kibontakozóban lévő, hol virágkorát élő avagy már éppen elvirágzó szerelmi viszonyt. De ezeket a flörtöket a társadalmi konvenciók és az ebből fakadó hallgatás időről-időre ugyan repedező, de mégis mindig szilárdnak bizonyuló burka övezi. Sopronban nincsenek Anna Kareninák, akik vállalják viszonyaikat, létezik viszont az ún. közerkölcs. Mindenki tud mindent, de mindenki hallgat: „Budayné szörnyűn haragos, mivel nem táncoltunk. Én csak nem akartam à la Lóri egyedül a banya szeretőjével repülni.”

Társadalmi korlátok. Főnemes és kisbirtokos nemes (úgynevezett másodrendű nemesség), nemes és polgár, civil és katona, magyar és nem magyar vegyül egy társaságba, azonban homogénné mégsem válhatnak. Ez pedig minden kapcsolatot és érintkezést meghatároz: „Ő, noha magyarul beszél, mégsem magyar. Ő gróf, de nem gazdag. Oly kétségekbe mélyedtem. Honszeretet és oly gyöngéd érdek, melyet ő bennem gerjesz, küzdenek egymással, én egy álmatlan éj elejébe látok.”

Legfőképpen pedig az erős időbeli és térbeli korlátok. A hírek lassan, kézzel írt levelek révén vagy szóban terjednek, az utazás pedig — még az első magyar vasutat sem nyitották meg ekkor — lassú, kényelmetlen és nehézkes. A 21. század elején szinte már-már felfoghatatlan, hogy a mindennapokat milyen erős összezártság uralta egy akkora településen,

mint a korabeli Sopron. Nehézkes volt kimozdulni a lakóhelyről és nehézkes volt hazatérni, az érkező információk mennyisége pedig töredékében sem közelítette meg a mait: így a megszokott környezet elhagyásának, egy utazásnak, illetve egy-egy hír érkezésének jóval nagyobb súlya volt, mint manapság. Az élet kényelmetlenül szűkre szabott helyen és lassabban csordogált a mindennapokban, a tér s az idő még nem nyílt ki, a 20. század nagy technikai robbanása még csírájában sem létezik. A keretek tehát, ahol boldogulni kell, nagyon is határozott kontúrral vannak megrajzolva.

* * *

A jó képességű és határozottan vonzó külsejű, kiváló énekhanggal megáldott leány, aki — igaz, megszakításokkal — kilencéves korától írta naplóját, gondos neveltetésének köszönhetően több nyelvet beszélt, komoly irodalmi és zenei műveltségre tett szert. Amikor megözvegyült édesanyjával 1838-ban Sopronba költöztek (itt a bárói családból származó anyának rokonai éltek), ott is rövidesen a fent jellemzett helyi társaság közkedvelt alakja lett. Ahogy ő fogalmazott: „Udvarlóim száma számíthatatlan!”

Ebben pedig nincs semmi meglepő. Slachta Etelka tizennyolc évesen került a korabeli társasági élet központjához, Bécshez is közel fekvő Sopronba. Esténként mulatni vágyó társaság gyűlik össze, szinte naponta bálók, kirándulások, kártyacsaták, színházlátogatások követik egymást. Etelka, ez a nyitott, látszólag magabiztos, művelt, vonzó külsejű leány gyorsan a soproni társaság egyik kedvencévé válik: e folyamatot megkönnyíti, hogy számos korábbi ismerőse is él a városban. E társaságban pedig szép számmal akadnak nőtlen fiatalemberek, soproni polgárok, nemes ifjak (még főrangúak is), továbbá a helyben állomásozó ulánusok számos facér tisztje. Ezek közül jónéhányan Etelka hűséges hódolóivá szegődnek, amivel ő nagyon is tisztában van: „Udvarlóim: gróf Vojna, ki vacsora alatt mellém ült, Tar, ki az első tourt, midőn jöve, velem táncolá, báró Buirette rendkívül és báró Münchhausen. Rousseau egész estén velem volt, midőn többé nem táncolék, mindig mellém állott, sok szépet is mondott. Skolimowszky is keresé társaságomat, de tudom, hogy e kettő csak Mari végett.”

A leány tehát szívesen fogadja a bókokat. Nyiladozó érzelmei megfelelő táptalajt biztosítanak a szép szavaknak, a forró, titkon megejtett kézcsókoknak, a tüzes pillantásoknak, a tánc közbeni szorosabb érintéseknek. A szerelembe szerelmes, de valójában a nagy Őt keresi. Közben

pedig — néhány csalódást — bizonyos Endre/André, egy, Gindly Rudolf és Augusz Antal — követően újra és újra leírja, hogy ő már többet szerelmes, boldog nem lesz: „Mi váland még belőlem? Elhagyatott, támasz nélküli vén szűz!” Miközben máshol ezt olvashatjuk: „Bennem szeretni szükség.”

Éppen ezért aztán kifejezetten élvezi, hogy a férfiak rajongással veszik körül, csak akkor rémül meg, amikor azt látja, hogy komollyá válik a vonzalom valamelyik udvarlója számára: „Chernel még egy fertályig maradott, s valóban oly meglepő, oly egészen más volt — tán a hollandi tea tüzesítette annyira? Nyakamra akart csókolni, s minekutána azt óvakodva nagy kendőbe burkolám, kezemet fogá, mondva, hogy ezt csak szabad csókolnia. Én, ki eddig mindent tréfára fordítottam, történetesen szemébe néztem. Ő ekkor kezemet szívére tette — s nagy Isten! Szeme oly komoly, keserű, szemrevető kifejezésű volt, hogy szinte elijedtem! Gyorsan máshová néztem, mert nem állhattam ki pillantását. Nékem még senki sem csinált ily komolyan szerelmi nyilatkozást — oly zavarban voltam. Szinte remegék, oly kellemetlen érzés fogott el. Máskor az ilyféle, de valamivel vígabb, tetszik hiúságomnak. De most ez igen gyötrő érzést ébresztett bennem. [...] Csak most látom, mily büszke vagyok erényeimre, tiszta, bántatlan szüzességemre — oly aggodalomban valék, ki sem fejezhetem!”

Szóhasználata is árulkodik arról, hogy örömet okoz neki e sajátos játék könnyed formája. Kacérkodik udvarlóival, szédíti őket, elégedetten írja le, hogy újra és újra őt választották a legjobb „tánczosnénak”. Kevésbé szépen fogalmazva — a szót egy hölgytől kölcsönöztem —: ragadozó. A féltékenység sem ismeretlen fogalom számára, ha „monopóliumát” veszélyben látja. Mikor egyik alkalmi „vetélytársát”, Rosty Ágnest (a későbbi báró Eötvös Józsefnét) dicsérő szavakkal illeti Etelka leendő férje, akkor még csak egyik udvarlója, Szekrényessy József, igazi női magabiztossággal veti papírra naplója XII. kötetében: „Na várj! Gondolám magamban: tán csak nem Nesszi az egyetlen, kinek hatalmában e varázspillanat van? Ha szemem nem is oly szép, minő az övé — de a pillanat, de a kifejezés meglegyen. S valóban, úgy látszik, eltaláltam. Oly tüzes pillanat követé az enyémet s egy olly gyöngéd kézszorítás. Emellett látám, miként tódult a vér arcaiba. Ah! Hát eltaláltam! Na ez már jó!”

A hasonló megnyilvánulás nem egyedi Etelkánál. Ugyancsak a féltékenység szép példája: „Jenik Mari azt hiszi, Gusztáv nőül veendi — csalatkozik. Most éppen kacérkodni fogok vele.” Ami a hódolatot illeti,

még a kiváló itáliai operaénekes, Cesare Badioli skalpját is megszerzi e téren: „Badioli szinte átszúr sűrű, tüzes pillantásaival.” Azonban Etelka be is éri ennyivel: „Én szerettem volna neki sok szépet mondani éneklése felől, de ezen ember úgy fixírozott s szinte örült az alkalomnak, hogy jó móddal szemembe nézhetett, hogy zavaromban minden szó elhalt ajkamon, s én nem is tudtam, merre nézzek, hogy átható tekintetét elkerüljem.”

Ez a számos példával illusztrált kettősség végigkíséri a napló egészét. Amikor Etelka váratlanul olyan helyzetbe kerül, amiből nem tud szépszerével kikeveredni, ennek megfelelően viszonyul a történetekhez. Úgy esett, hogy az egyik udvarló példátlan merészségre szánta el magát: „Ő igen kedves vala. Egy francia párdal után: Voici le soir, fejét nyakamra hajtá s egy gyöngé, meleg, hosszú csókot nyomott reá.” S ugyan mi más lehet ilyenkor egy jólnevelt úrilány, ha el akarja kerülni a nyílt skandalumot? Csakis ezt: „Én tettem, mintha nem vettem volna észre.” (Annál is inkább, mert a megszedült férfiú „térdei ismét nagy mozgásban voltak.”)

* * *

E ponton, mielőtt még a napló leendő Olvasója kaján mosollyal szeretné felütni a kötetet, fel kell tenni egy kérdést. Azt természetesen, hogy mik Slachta Etelka naplójának fő értékei? „Érdekesen mutatja be Széchenyi korának néhány esztendejét egy finomlelkű magyar leányka lelkén keresztül.”⁴ — emelte ki az általa legfontosabbnak gondolt ismérveket Csatkai Endre. Kétségtelen, hogy így van, a korabeli soproni (továbbá pest-budai, bécsi, balatonfüredi) társaséletet, a mindennapok számtalan apró rezdülését idézhetjük vissza hitelesen Slachta Etelka sorai segítségével, amint arra magam is utaltam. Ám ez — szerencsére — több olyan naplóról is elmondható, amelyet a reformkor éveiben (is) vezetett tulajdonosa. Slachta Etelkáéknak azonban van egy sajátossága: az a finom (és őszinte) intimitás, ahogy érzelmi dolgait kezeli. Ez természetesen Csatkai figyelmét sem kerülte el: „Nem kandi szemek számára írt. Saját magának. (A naplónak egészen kényes részei is vannak.)”⁵ Ennek megfelelően az 1943. évi kiadásból el is hagyták a „bizalmas jellegű közléseket”, valamint az „udvarlások hosszadalmas szóbeli közlését.” Most, újabb fél évszázaddal

⁴ CSATKAI E.: i. m. 3.

⁵ CSATKAI E.: i. m. 9.

később — és több, mint 170 évvel a naplóban leírt események után — a közreadót már nem gátolja efféle (ál)szemérem — s ettől válnak igazán érdekessé és egyedivé a lánykéz által írt sorok.

Az Olvasó ugyanis — s reményeim szerint ez a fentiekből már kitapintható volt — igazi női naplót, mi több: egy ízig-vérig erotikus naplót tart a kezében. Ne várjon azonban senki merész jeleneteket, a testi szerelem bármiféle megjelenítését. Aki ilyesmit keres, azt óhatatlanul csalódás fogja érni. Etelka házassága előtt semmi olyat nem tett, ami ellentmondana az illemnek, leszámítva a fent idézett esetet, aminek inkább szenvedő, mintsem tevőleges résztvevője volt. Amikor pedig egy ízben azt álmodta, hogy egyik udvarlója megcsókolja, azt valóságos katarzisként élte meg, hiszen: „Fájdalmas s mégis így van — egy férficsók sem csattant még ajkamon át, én tiszta vagyok.” A legmerészebb gondolat, amit Etelka leírt egy számára „szimpatikus” fiatalemberrel kapcsolatban, csupán ennyi: „Érzékiségem fel van ingerülve — jó, hogy távozik, különben bolondságot követhetnék el.”

Ezt a „csupán”-t azonban látványos főhajtás kíséretében tegyük idézőjelbe. Vonatkoztassunk el attól a szabadosságtól vagy szabadságtól (kinek, melyik a szimpatikusabb), ahogy az ezredforduló kezeli az érzelmeket, a szexualitást — beleértve a sokáig tabuként kezelt női érzelmeket és szexualitást is —, és gondoljunk arra, hogy ezeket az „egészen kényes” részeket Csatkai Endre még 1943-ban sem érezte közölhetőnek. Ha ezt meg tudjuk tenni, akkor válik csupán érzékelhetővé, kitapinthatóvá a ma embere számára is a napló egészét belengő finom érzékiség. (A napló — az e kötet folytatásaként szándékaim szerint jövőre megjelenő második kötetben közlendő — XV. kötetében Etelka már férjes asszony. A testi szerelem megjelenítése ekkor már nem hiányzik az általa papírra rótt sorok közül. Ez azonban csak ott lelhető fel, a mostani közlés ilyesmit nem tartalmaz.)

* * *

Mielőtt kezét elengedve, útjára bocsátanánk az Olvasót Etelka naplójának sorai közt, bízva abban, hogy megértő szemmel és lélekkel szegődik a leány útítársául, röviden meg kell emlékezni arról is, hogy vajon milyen irányt vett a hősnő élete az itt közölt naplórészlet után? 1841-ben Etelka özvegy édesanyja elhunyt férje után 10 000 forint kegydíjban részesült. Még ezen a nyáron lányával Balatonfüredre utazott, nem is titkoltan azzal

a céllal, hogy az immáron húszéves Etelkának megfelelő férjet „fogjon” a nyári idény csúcsát élő népszerű fürdőhelyen. Rögvest több jelölt is akadt, köztük olyanok is, akik Etelka szívét is erősen megdobogtatták. Ezek közül leginkább Szekrényessy József ügyvéd, Széchenyi István gróf korábbi joggyakornoka, a Nemzeti Casino és a Pesti Lovaregylet első titkára váltott ki heves érzelmeket a lányból, ám a fiatal ügyvéd nem volt szalonképes az édesanya számára. Az ellentétes érzések és szándékok végül különös és tragikus egyvelegben oldódtak fel: a füredi nyaralásnak véget vetett az édesanya ott bekövetkezett váratlan halála (1841. augusztus 20.), Etelka pedig nem sokkal később, 1842-ben férjhez ment Szekrényessy Józsefhez ...

Pesten a fiatal házaspár „nagy házat” tartott, szalonjuk népszerű volt a műveltebb társaság körében. Szekrényessy később felhagyott ügyvédi hivatásával, az 1850-es években a Margitszigetet és a Császárfürdőt, az 1870-es években a Rudas, majd a bodajki (Fejér vármegye) fürdőt bérelte, ebből szerezve jövedelmet. Etelkával kötött házasságából kilenc gyermek született, ezek egyike volt Szekrényessy Kálmán, aki elsőként úszta át a Balatont Siófok, valamint szülei megismerkedésének helyszíne, Balatonfüred között 1880. augusztus 29-án.⁶ Slachta Etelka azonban már nem érthette meg fia országszerte ünnepeit bravúráját: 1876-ban halt meg, férje egy évvel élte túl őt.

* * *

Csatkai Endre 1943-ban Slachta Etelka 15 kötetes naplójának Sopronban írt köteteit tette közzé, egész pontosan a VII–XIV. kötet soproni vonatkozású részeit, s ezek közül is csak azt, ami a helyi társaséletet állította középpontba, elhagyva — miként már utaltam rá — az intimebb részeket. A XII. kötet 39–90. (utolsó) lapja, valamint a félbeszakadt (néhány lapos) XIII. kötet egésze íródott az 1841 július–augusztusi füredi nyaralás alatt: ezek szövegét jómagam tettem közzé 2002 folyamán a Soproni Szemle hasábjain.⁷ Most a IV., V., VI. kötet, valamint a VII. kötet első fele kerül

⁶ Mi újság? *Vasárnapi Ujság*, 1880. 36. sz. 602.

⁷ KATONA CSABA: Egy soproni kisasszony a füredi fürdőben (Schlachta Etelka naplója). *Soproni Szemle*, 2002. 2. sz. 126–145.; KATONA CSABA: „Menj, menj leány, vegyülj a multság zajába...” Schlachta Etelka balatonfüredi naplója (2. rész). *Soproni Szemle*, 2002. 3. sz. 267–276.; KATONA CSABA: „Menj, menj leány, vegyülj a multság zajába...” Slachta Etelka balatonfüredi naplója (3., befejező rész). *Soproni Szemle*, 56. (2002). 4. sz. 333–346.

az érdeklődők kezébe, vagyis az 1838 decemberétől 1840 februárjáig terjedő időszak bejegyzései.

* * *

Jelen közlésben a naplót a mai magyar helyesírásnak, központosításnak átdolgozva adom közre. Tény, hogy a betűhív közlés sajátosságai is információt hordoznak a napló írójáról, műveltségéről, a kor írásbeliségéről stb., míg a mai helyesírásnak megfelelő állapot csak a jelen helyesírási szabályait tükrözi, s mivel ez állandóan változik, néhány évtized (évszázad) múlva már ez sem lesz „naprakész”. Mégis, a könnyebb olvashatóság kedvéért, ezt a megoldást választottam. A kor hangulatához azonban így is közelebb viszi az Olvasót a szavak régies alakja, Etelka szóhasználata.

* * *

A könnyebb eligazodást jegyzetek, valamint személy- és helynévmutató segíti. A jegyzetek minden magyarázatra szoruló szó, kifejezés vagy utalás esetében az első említésnél szerepelnek. A naplóban felbukkanó személyeket különböző mértékben sikerült azonosítani, életútjukat adatolni. A cél esetükben természetesen nem egy teljes életrajz felvázolása volt, az ismérvek csupán háttérül szolgálnak a napló jobb megértéséhez, az Etelkát környező mikrovilág ismeretéhez. Tagadhatatlan, hogy ebben elsősorban Csatkai Endréé az érdem. Magam döntően az ő nyomvonalán elindulva, az általa már kellőképp kitaposott utat járva igyekeztem választ találni a kérdésre: ki kicsoda? A 2004. évi első kiadáshoz mérten több esetben korrigálással tudtam szolgálni, ezt az azóta eltelt időben folytatott kutatás tette lehetővé. Akiről viszont semmilyen érdemleges adatot nem sikerült fellelnem, azokat a személyeket nem jelöltem jegyzetben továbbra sem. Nem kerültek be a névmutatóba azok a zeneszerzők és színdarabírók sem, akiknek nevét csupán az Etelka által megtekintett zenemű/darab szerzőjeként adja meg a napló.

Az Etelka által használt idegen nyelvű (francia, német, latin, olasz, angol) kifejezések, de legalábbis azok, amelyeket 170 év távlatából reményeim szerint sikerrel tudtam értelmezni, magyar fordítása ugyancsak jegyzetben olvashatóak.

A naplóban felbukkanó számos zenemű, opera stb. címét a naplóíró hol eredeti nyelvén, hol magyarul adja meg. Ezek egy része ma is ismert és játszott, népszerű darab, mások már csupán a klasszikus művelt-

ség mélységeit jobban ismerők számára jelentenek valamit, s bizony akad olyan mű is, amelyik napjainkra teljesen a feledés homályába merült. E műveket, valamint szerzőiket nem jegyzeteltem. Azok listáját — a pontos azonosítást követően, minthogy ez nem lehetetlen, csupán időgényes vállalkozás — a naplók tervezett, együttes kiadásában szándékozom megjelentetni.

A személy- és helynévmutatóba a nem azonosított személyek is bekerültek, a névalakokat a külföldiek esetében is többnyire az Etelka által használt magyaros formában adtam meg (pl. Münchhausen Nartius báró). A helynevek akkor is helyet kaptak itt, ha jelzőként szerepelnek (pl. bécsi, pesti), mivel így is információt hordoznak az Olvasó számára, de a mutatóban főnévi alakban találhatóak meg (Bécs, Pest). Azoknak a helységeknek az esetében, amelyek ma már nem Magyarországon találhatóak, megadtam jelenlegi hivatalos elnevezésüket, illetve azt az államot is, amelynek területén jelenleg találhatóak.

* * *

Végezetül tán nem szükségtelen néhány szót ejteni arról, hogy miként és mikor kerültek Slachta Etelka naplói épp a Soproni Levéltárba. Csatkai Endre ennek történetét közreadta 1943-ban,⁸ mivel azonban írásához ma már nem könnyű hozzáférni, tán nem érdektelen néhány sorban ismét megemlékezni erről.

Csatkai 1941 tavaszán kereste fel Slachta Etelka unokáját, Bisell Margitot Budapesten, akitől megtudta, hogy Etelka naplót írt és a kötetek Bisell Margit tulajdonában vannak. Csatkai a fejleményekről értesítette Házi Jenő soproni főlevéltárost, aki örök letétként megszerezte a naplókat a Soproni Levéltár számára, valamint Slachta Etelka más családi irataihoz is sikerült hozzájutnia. Érdeemes idézni Házi 1942. február 16-án kelt levelét, amelyet Sopron város polgármesteréhez intézett a naplók tárgyában: „Budapesti tartózkodásom alatt ismét meglátogattam Bisell Margit úrhölgyet abból a célból, hogy amennyiben még ez lehetséges, az értékes naplókhoz megszerezsem az utolsó kötetet is, amelyet multkoriban a levéltár bizonyos érzelmi okokból nem kapott meg. Örömmel jelenthetem, hogy ez a látogatásom teljes sikerrel járt, mert Slachta Etelkának nemcsak a hiányzó naplókötetét hoztam magammal el, hanem ezenfelül még számos

⁸ CSATKAI E.: i. m. 9–10.

levelezést és egyéb családi iratokat is kaptam ajándékba. Mindezek az iratok a naplók megértését segítik. Tisztelettel javaslom, hogy ezért az ajándékért is Bisell Margit úrhölgynek köszönőlevél küldessék.”

* * *

A munkámhoz nyújtott segítségért köszönet illeti mindazokat, akik ahhoz segítséget nyújtottak. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy számos baráttal és kollégával szemben teljesíthetem ezt a kedves kötelezettséget. Mindenekelőtt azonban a napló kiadását felvállaló Mediawave Alapítványt, továbbá a kiadást támogató intézményeket; a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltárát, Győr Megyei Jogú Város Levéltárát és a Győri Tanulmányok szerkesztőségét illeti köszönet, de hálás vagyok Bana József igazgató úrnak és Turbuly Évának, a Soproni Levéltár volt igazgatójának személyes segítségükért is. Rajtuk kívül pedig Dominkovits Péternek, a Soproni Levéltár mostani igazgatójának, aki elsőként adta kezembe az értékes forrásokat. Kurcsis József művész úrnak, aki Etelka naplójához megálmodta és kivitelezte a tartalommal összhangban álló külsőt. Pollák Mariannának, Győr Megyei Jogú Város Levéltára volt munkatársának és Földvári Gabriellának, aki az adatrögzítés nagy precizitást igénylő munkáját végezte. Az első közreadás idején a Magyar Országos Levéltárban dolgozó kollégáim közül (többen már máshol dolgoznak) Kulcsár Krisztinának, Ólmosi Zoltánnak, Pintér Mariannak, Szabó Dórának, Varga Katalinnak, Vásáry Istvánnának, Vissi Zsuzsannának, Vörös Istvánnak és Zsupos Zoltánnak. Továbbá az ezt követő kutatásokhoz nyújtott segítségéért Bódi Zsuzsannának, a Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltár levéltárosának, Halász Csillának, a Pest Megyei Levéltár volt igazgatójának, Kulcsár Beátának, a Magyar Tudományos Akadémia és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Válságtörténeti Kutatócsoportja tudományos segédmunkatársának, Szekrényessy Attila történésznek, Slachta Etelka leszármazottjának és Tordai Ritának, a Szolnoki Főiskola főiskolai volt hallgatójának. Végül pedig — de természetesen nem utolsósorban — Radek József ügyvezető igazgató úrnak és a Palatia Nyomda és Kiadó valamennyi dolgozójának, akik a nyomdai kivitelezés felelősségteljes munkáját végezték úgy, hogy a gyors munka nem ment a minőség rovására.

* * *

„Szeretettel, lelkes magyarsággal írta 100 évvel ezelőtt Slachta Etelka naplóját.”⁹ — szögezte le Csatkai Endre. Ebben csak egyetérthetünk vele. S tegyük hozzá: őszintén, egy szerelemre vágyó, az élet szépségeit szerető fiatal lány minden bájával. Gábor Júlia, aki Kölcsey Ferenc unokahúga, Kölcsey Antónia 1838. évi naplóját adta közre (lehetetlen nem észrevenni a párhuzamot a két reformkori leánynapló között), ezzel a gondolattal zárta utószavát: „Kölcsey Antónia naplója a hiányzó magyar biedermeier regény. Happy end nélkül.”¹⁰ Talán nem túlzás azt mondani: Slachta Etelkái pedig az, amelyik happy enddel végződik — bár nem annyira biedermeier... Isten hozta az Olvasót a 19. században és Etelka budoárjában!

⁹ CSATKAI E.: i. m. 10.

¹⁰ *Kölcsey Antónia naplója*. A szöveget válogatta, gondozta, az utószót és a jegyzeteket írta: GÁBOR JÚLIA. Bp., 1982. (Magyar Hírmondó). 274.